

VESTIXIOS DOS NOSOS DEVANCEIROS (II)

Santiago Prol

Na Torre de Maceda ao lumbrigar bate o sol nunha pedra. Detrás dela agáchase o tesouro dos mouros custodiado por unha enorme cobra alada e negra. Tamén se atopan alfaias no túnel do pozo cubertas por unha rocha xigante. O pasadizo subterráneo –ateigado de morcegos- mesmo chega até a capela do pazo de Chaioso. O señor dese lugar ía ao empardecer polo túnel até a Torre na procura de xoias, ouro, armas...

LENDAS POPULARES

O Val do Medo –un territorio privilexiado para asentamentos humanos- tivo personalidade mesmo denantes das xeiras castrexa e romana. Cando esmoreceu o imperio establecéronse eiquí os suevos [séc. V]. A cristianización, ao abeiro do que logo sería a Ribeira Sacra cenobítica [San Pedro de Rocas, Xunqueira de Espadanedo, Montederramo, Santo Estevo e Santa Cris-

tina de Ribas de Sil], foise asentando pola contorna. Nos séculos XI e XII monxes bieitos e cistercienses espaxéronse polo territorio. Da Alta Idade Media quedan pisadas eremiticas no culto a San Mamede. Eclesiasticamente a Terra de Maceda inseriuse no decanato do deán da catedral ourensá. As freguesías agromaron nos séc. X-XI. En Asadur houbo un cenobio de monxas touquinegras. O eremitorio do Medo transforma-

riase andando os séculos no que hogano conforma o complexo mariano dos Milagres. Parte do actual territorio de Maceda amosábase en mans dos mosteiros. No séc. X mesmo tivo vencillos coa familia de San Rosendo [Celanova]. Denantes do goberno dos Trastámara, a Limia e a Terra de Maceda conformábanse administrativa e militarmente como tenencias e subtenencias reais. Para controlar a de Maceda viñeron os Nóvoas que posuían bastión e terras eiquí.

A Torre erixiuse enriba dun asentamento castrexo no cumio dun singular outeiro [logo, coa concesión da feira en 1401, foi espallándose a vila pola caeira]. A súa orixe [finais do XI – comezos do XII] debemos contextualizala na xeira de conflitos arraianos co condado portugalense. Daquela conformaba un bastión como o de Porqueira, Vilanova, Celme, Pena ou Sandiás. Protexían a sé do bispado das arremetidas dos veciños lusos. Polo *Libro de Linhagens do Conde D. Pedro* (1340)

do conde de Barcelos, por *Armas y Triunfos de los hijos de Galicia* (1662) de Felipe de la Gándara e polo *Memorial* (1709) do III conde de Maceda, sábese que a Maria Fernández [filla do conde de Traba] fixéronlle doazón da Torre de Maceda en concepto de dote [como asignación real] ao casar en segundas nupcias co nobre Xoán Arias de Nóvoa [polas súas cámaras pulularían egrexios persoeiros: Afonso X o Sabio, Garci Fernández, Pedro Iáñez de Nóvoa, João da Nova, Xoán Iáñez de Nóvoa, Felipe el Hermoso, Alonso de Lanzós, o seu fillo Bernardino, Joseph Benito de Lanzós e Nóvoa e os demais condes e condesas de Maceda... (Prol, 2009)].

A torre da homenaxe, de planta case cadrada, foi destruída en parte na II Revolta Irmandiña (1467-69). Logo da derrota de Diego de Lemos comezou a reconstrución e ampliacións. O acceso á torre da homenaxe faise por unha enorme porta de arco de medio punto [hogano con cristaleira], 11 chanzos, unha altura dende o paso de rolda de 2,40 m, un estreito corredor á esquerda e unha cativa porta [na actualidade pendura unha exposición permanente sobre o galego máis relevante do XVI (www.blogoteca.com/joaodanova)]. Ao seu carón foise asentando o patio de armas. Dende ese nivel pódese rubir ao andar medio [parladoiros enreixados, cheminea, coci-

ña, salóns, balconada, eirado da torre cuadrangular, parte das esqueiras de caracol...] e ao superior [elevado e reformado para uso residencial na desafortunada intervención última]. Á antiga construción engadíranlle cerca con camiño interior estreito [adarve]. Tamén moreas de plataformas sobresaíntes dos muros.

Nunha fase posterior rebaixarían a torre da homenaxe e modificarían o paso de rolda. Construírían varias dependencias adaptadas a funcións de vivenda. O alxibe -escavado na rocha- áchase no patio de armas ao carón duns chanzos. Ten un diámetro de 1,30 m no peitoril e unha profundidade duns 70 m que mesmo chegaría até o nivel de Chaioso. As paredes que fechan a casa-forte trape-

zoidal conforman catro lados con ameas matabanadas, con seteiras e dúas torres; unha circular na intersección da fachada posterior e a lateral dereita [con tres estratéxicas seteiras] e outra case cadrada no extremo sul-oeste [con tres seteiras inferiores e dúas superiores que protexían a entrada]. Na penúltima etapa constructiva transformouse nun pazo híbrido (XVII-XVIII). Erixíronse novas estancias ao abeiro do patio de armas. Cunha dobre liña defensiva, ampliouse a muralla perimetral que protexía o bastión. Apegóuselle miradoiro con balastrada (Boga, 2003). As columnas con capiteis conformaron unha solaina singular ao xeito dos pazos galegos da época [o conxunto da balconada furtárono en dúas fa-

ses (1971 e 1972)]. A superficie total en planta soborda os 1.265 m². A altura nos puntos máis elevados rolda os 17 m coas recentes reformas [finais do XX – comezos do XXI].

A única porta de entrada ao castelo ten unha altura máxima de 2,62 m e unha anchura de 1,78 m. É de arco de medio punto lixeiramente peraltado, formado por sete grandes pezas de cuña truncada en disposición radial [doelas]. A fachada principal orientouse ao sul para resgardalo de ventos e choivas. Erixíuse con perpiaños graníticos nos que enxertaron un bo feixe de enigmáticas marcas os canteiros. Os muros que o fechan amosan 2 m de grosor. Os interiores chegan a 1,50 m. A planta –asentada na lombasemella moi irregular.

As dúas pedras armeiras ubicadas na fachada principal [parede da torre cuadrangular], están protexidas por un verteaugas superior. A da esquerda esculpida sobre aguia despregada [coa cabeza amputada]. Leva torre e aguia de sabre dos Nóvoas. A da dereita amósase dividida pola cruz

dos Ribadeneira decorada con cinco vieiras. No primeiro cuarteirón cincelaron os trece roeis dos Sarmiento; no segundo as raias dos Ulloa; o terceiro gravura catro barras e a inscrición Ave María Gratia Plena –brasón dos Andrade–; no cuarto aparecen os seis roeis dos Castro.

No esquinall de intersección do muro da fachada principal co lateral dereito, aparece un escudo cos trece roeis dos Sarmiento que tamén levan os Villamayor e unha variante dos Lemos. Enriba consérvanse cinco canzorros nos que se asentaba unha fermosa garita. No torreón de planta cuadrangular inseriron tres nos dous esquinais. No

extremo da fachada posterior enxertaron un escudo con dúas torres e un león baixo cinco canzorros sobre os que se apoia un beirado que mesmo soportou outra garita. Porén, aínda existe outro escudo no torreón circular –cuspido ao dos Cadorniga que se atopa no sarteiro da Igrexa de San Pedro–, con dous lobos superpostos cunha barca debaixo (Crespo, 1965). Esta casa-forte (MHA, 1949 / BIC, 1994) –hogano propiedade municipal– conforma o exemplo máis paradigmático da arquitectura civil de Maceda que mesmo deberíamos trocar na súa integridade en centro interactivo e de lecer para optimizar –e non lastrar– as súas potencialidades culturais e turísticas.

BIBLIOGRAFÍA

- BOGA, R.: (2003), *Guía dos castelos medievais de Galicia*, Xerais, Vigo.
- CRESPO, X. S.: (1965), *Blasones y linajes de Galicia*, Ed. Bibliófilos Gallegos, Santiago.
- GÁNDARA, F.: (1662), *Armas y triunfos de los hijos de Galicia*, Ed. facsimilar, Nova Galicia Ed., Vigo.
- PEDRO AFONSO DE PORTUGAL.: (1340), *Libro de Linhagens do Conde D. Pedro*.
- LANZÓS E NÓVOA, J. B.: (1709), *Memorial*, Ed. facsimilar. Boletín da Real Academia Galega, A Coruña (1923).
- PROL, S.: (2009), *Nobres vencellados ao Castelo de Maceda*, Difusora, Ourense.
- RIVAS, E.: (1985), *A Limia. Val da Antela e Val do Medo*, Deputación de Ourense.

